

LA FLORA I LA FAUNA
A LA TOPONÍMIA DE MALLORCA
(APROXIMACIÓ A L'INVENTARI D'ESPÈCIES)

COSME AGUILÓ

En una illa com Mallorca, la qual fins a l'arribada del turisme de masses havia conservat quasi intactes els paisatges naturals i agraris, no té res de sorprenent el fet que persisteixin un gran nombre de noms de lloc que reflecteixen la coneixença que tenien els pagesos del medi natural i dels espais no edificats. I ja que aquest col·loqui es fa en una comarca netament de l'interior sembla escaient que aquesta ponència prescindeixi de la toponímia costanera. Tanmateix, he fet una petita enganyifa que de bell antuvi vull confessar: no sols m'he servit dels noms de lloc de l'interior, sinó també dels de la ribera que *per se* no evidencien la seva relació amb el litoral i que almenys teòricament es podrien trobar també lluny de la mar i he bandejat, com és obvi, els que es basen en denominacions d'animals marins (peixos, aus, etc.) i de plantes que per sobreviure depenen de la salinitat de la franja costanera (com el fonoll marí, a tall d'exemple). Són exclosos també els que es basen en genèrics característics de la vorera de mar (com *cala* o *pesquera*, per exemple). El fet de prescindir dels topònims que evidencien vinculacions amb la franja costanera implica haver de renunciar a incloure en la relació un considerable nombre d'espècies. He deixat de banda també les unitats referents a col·lectivitats botàniques del tipus *bosc*, *garriga*, *pleta*, *malesa*, *hort*, *hortal*, etc. en alguns casos per mor de l'alta freqüència que mostren i, en general, pel fet que no solen al·ludir a cap espècie concreta, exceptuant *bosc*, que sol designar comunitats d'alzines.

No és un treball fet de manera exhaustiva, però intenta oferir el ventall més ampli possible dels éssers que han motivat la creació de noms de lloc. És evident que, en granar minuciosament àrees poc explorades, a més del nombre de topònims de gènesi biològica, creixerà l'inventari dels tàxons que ara us puc

oferir. Això, com és evident, passarà d'una forma més cridanera en els municipis on el paisatge és poc humanitzat, com poden ser els de la serra de Tramuntana. On l'activitat humana no ha alterat el medi, els topònims solen tenir per base la topografia de l'indret o els éssers vius que hi campen.

És forçós recalcar que només faig una aproximació que pot ser un punt de partida per a futures investigacions i sobretot per a l'elaboració de mapes temàtics de toponímia. En nombrosos casos, caldrà no refiar-se de les atribucions de noms a determinades espècies, ja que cal conèixer els indrets estudiats per poder parlar amb un marge de seguretat acceptable, cosa impossible en un treball que té com a marc d'actuació la totalitat de l'illa. El risc d'identificacions errònies ha de ser forçosament alt per a determinades espècies, per la qual cosa vull apel·lar a la vostra benevolència, tot pregant que me'n disculpeu. Ja observareu que quan el dubte d'atribució és molt fort un interrogant segueix el nom científic que es presenta com a identificació possible.

Els topònims basats en el món vegetal s'agrupen al voltant d'unes 130 espècies, però ho fan, òbviament, de manera molt desigual. Acaparen l'atenció arbres o arbusts com el pi, l'ullastre, l'alzina, l'olivera, la figuera, la parra (o la vinya) i, de manera més discreta, algunes altres espècies com la mata, l'arbocera, l'estepa, el poll, la murtera, la porrassa, etc. Pot semblar un percentatge baix si tenim en compte que l'inventari d'espècies vegetals de l'illa arriba al nombre de 1.800, però s'ha de tenir present que moltes són, o eren, totalment desconegudes de la població rural. Segueixen en importància els ocells amb 40 espècies, d'un total aproximat de 150. Són importants per la seva freqüència els rapinyaires com l'àguila, el voltor, el xoriguer, el milà i el falcó. També tenen bona rendibilitat el colom, el corb, el sebellí i la perdiu. Hi ha 23 mamífers, entre els quals ocupen un lloc rellevant els domèstics, com la cabra, el porc, el cavall, el bou, l'ase i el xot, els quals apareixen reiteradament. Entre els salvatges i els asilvestrats, la geneta i el gat se'n duen la doma. Dels 13 invertebrats només l'abella és altament productiva toponímicament. Els 4 rèptils no representen gaire cosa: només és la tortuga l'únic que es repeteix algunes vegades. Menys paper fan encara els 3 amfibis. Els peixos que serveixen de base a molts topònims illencs no són d'aigua dolça, per la qual cosa cauen ja fora del nostre objectiu.

He utilitzat bàsicament el *Mapa General de Mallorca*, de J. Mascaró Pasarius, i l'*Atlas de la Gran Enciclopèdia de Mallorca*, però també he pouat en obres d'abast més reduït, com són el recull d'alguns termes municipals i litorals citats a la bibliografia. He fet ús també d'alguns noms publicats per E. Moreu-Rey.

He preferit publicar la llista d'espècies a partir dels noms populars (en negreta), seguint l'ordre alfabètic, pel fet que facilita també la consulta als qui

no estan familiaritzats amb les denominacions científiques, encara que suposi el distanciament de tàxons emparentats. Cada un dels noms populars va acompanyat del respectiu nom científic (en cursiva). Per no haver de carregar innecessàriament el text, el terme municipal d'ubicació dels topònims sols s'expressa en els casos més singulars.

Per a finalitzar aquesta breu introducció m'és plaent agrair l'ajut prestat per Leonard Llorens i Joan Mayol, els quals m'han esvaït diversos dubtes d'atribucions de topònims a determinades plantes i animals, respectivament, i a més a més han revisat l'ortografia dels noms científics citats. Els errors que pugui contenir aquest treball són només obra de l'autor i, en cap cas, s'han d'atribuir a les intervencions dels dos amics biòlegs.

LA FLORA

Aglanera, *vide*: alzina.

Aladern, *Phillyrea angustifolia* (i més rarament *Phillyrea latifolia*)

La denominació d'aquest arbust presenta una fluctuació fonètica i diatòpica reflectida pels topònims. Per una banda, tenim la continuació normal del llatí ALATERNUS en noms com *es Aladerns*, *s'Aladernar*, *s'Aladern*, *es Putxet des Aladerns*, etc., però hi ha zones on es produï la caiguda de la fricativa intervocàlica amb substitució per una -v- antihiàtica i la solució és diferent: *es Comellar de s'Alavernar* (Calvià). L'atribució a aquesta espècie no és segura a *s'Alavern* (Llucmajor), que podria ser *Rhamnus oleoides* ssp. *angustifolia*. Existeix la possibilitat que el topònim *es Verduc* (Maria) faci referència a rebolls de *Phillyrea*.

Alavern, *vide*: aladern.

Albadell, *vide*: botxa.

Albercoquer, *Prunus armeniaca*

Són poques les referències a l'albercoquer: *s'Albercoquerar* (Sineu), *s'Albercoquerar de Serritxola* (Sineu) i *sa Tanca des Albercoquers* (Santanyí).

Alic?, *vide*: alís.

Alís, *Vitex agnus-castus*?

Dos topònims idèntics, *s'Arissal* (Alaró i Sencelles), fan pensar en una dissimilació a partir de *alissal*, sense que sigui possible atribuir-los a cap espècie concreta. El nom de *alís* es dona al *Vitex agnus-castus*, però és una planta essencialment costanera. Caldrà visitar ambdós indrets per sortir de dubtes. No sé si *es Pla des Alics* de la cartografia, o potser *Àlics*? (Artà), es pot arrengrerar amb la mateixa espècie.

All, *Allium sativum*

Sols *es Camp des Alls* (Petra) mostra la presència d'aquest cultiu.

Alzina, *Quercus ilex*

Els topònims relatius a l'alzina són en sa immensa majoria en els municipis de tramuntana, on hi ha les majors zones forestals d'aquest arbre. A nombrosos llocs trobam *s'Alzinar*, o també noms com *sa Font de s'Alzinar*, *es Puig de s'Alzinar*, *l'Alzinar del Gorg Blau*, *ses Alzines*, *s'Alzinar des Molinet*, *s'Alzinarret*, etc. És més rar trobar noms com *s'Alzinar Guiot* (Artà). Els arbres aïllats tenen sovint la simple denominació de *s'Alzina*, però també altres de més atractives i individualitzadores: *s'Alzina des Set Cimals* (Escorça), *s'Alzina Fumadora* (Fornalutx), *l'Alzina Tancada* (Pollença), *s'Alzina Torta* (Santanyí), etc. La geolingüística forneix variants com *es Corral de ses Aglaneres*, *es Torrent de ses Aglaneres*, etc. La dolçor del fruit s'expressa en *es Racó de ses Alzines Dolces* (Banyalbufar), *ses Alzines Dolces* (Puigpunyent). No acaba de ser del tot segura l'atribució a aquesta espècie en els casos de *sa Carrasca* (Campanet) i *ses Carrasques* (Andratx). El topònim *es Rebolles* (Santanyí) es refereix a les tiges tendres que reneixen de la soca tallada d'una alzina.

Ametler, *Prunus dulcis*

El conreu intensiu de l'ametler no va més enllà del segle XIX. És lògic doncs que l'abundositat dels topònims sigui més tost discreta. Solen ser noms indicadors de les col·lectivitats: *s'Ametlerar*, *es Ametlerets*, *el Clos dels Ametlers*, *es Turó des Ametlers*, *es Puig de s'Ametlerar*, *es Ametlers Joves*, etc. Quant als arbres singulars, hom pot citar *s'Ametler des Corbs* (Santanyí). El fruit apareix a *es Comellar de ses Ametles* (Andratx).

Arbocer, *vide*: arbocera.

Arbocera, *Arbutus unedo*

La distribució d'aquesta ericàcia no és homogènia, ja que prefereix els llocs frescs o encarats a la tramuntana. La presència en els noms de lloc és limitada, però no excessivament rara. És força present el nom de *s'Arboçar*, o el diminutiu *s'Arboçaret*. També el tenim com a determinant: *es Torrent de s'Arboçar*, *sa Coma de s'Arboçar*. Noms com *es Comellar de ses Arboceres* (Bunyola) són més escassos. La geolingüística ens descobriria les isoglosses que tot just insinua la flexió de gènere: per una banda, tenim *es Turó de s'Arbocera* (Porreres) i, per l'altra, *s'Arbocer* (Esporles, Sant Llorenç).

Argelaga, *Calicotome spinosa*

Poc més d'una dotzena de topònims coneguts es refereixen a l'argelaga, sovint amb el sufix *-ar*, indicador de col·lectivitat. El més repetit és *s'Argelagar*, de vegades amb un complement, *s'Argelagar de sa Bastida*, o acompanyant un genèric: *es Coll de s'Argelagar*, o *es Racó de s'Argelagar*. Topònims com *es Pla de s'Argelaga*, *es Portell de s'Argelaga*, o *es Puig de s'Argelaga*, potser no es refereixen a un sol peu de l'arbust, sinó que aquí es deu fer ús del nom com a no comptable. En plural tenim *sa Costa de ses Argelagues* (Andratx).

Aritja, *Smilax aspera*

Hi ha diversos llocs anomenats *s'Aritja* i alguns topònims com *es Penyal de s'Aritja*, *sa Font de s'Aritja*, *sa Coma de s'Aritja*, *es Serral de s'Aritja*, *es Cingle de s'Aritja*. És interessant la manca de concordança de gènere de *es Pla des Aritges* (Valldemossa). Pens que devia ser **es Pla de ses Aritges* (Valldemossa) que, per fonosintaxi, es veié afectat per la caiguda de l'alveolar sonora intervocàlica.

Atzavara, *Agave americana*

Com indica el seu nom llatí, és una planta procedent d'Amèrica. Els topònims reflecteixen les diferents denominacions que rep a l'illa: *sa Costa de ses Atzavares* (Andratx-Estellencs), *es Comellar de ses Atzavares* (Bunyola), *es Putxet de ses Atzavares* (Calvià), *ses Atzavares* (Palma), *es Putxet de ses Donardes* (Calvià), *es Puig de ses Donardes* (Felanitx), *ses Donardes* (Santanyí), *es Racó de ses Donardes* (Santanyí), *ses Pites* (Valldemossa) i *ses Punxes* (Selva). Si aquest recull inclogués la toponímia costanera, encara hi podríem afegir la variant *lleonarda*, pròpia de Lluçmajor.

Atzeroler, *Crataegus azarolus*

El conreu ha esdevingut rar. En conec un sol cas toponímic basat en la fruita: *es Comellar de s'Atzerola* (Puigpunyent).

Baladre, *Euphorbia dendroides*

La lletrera arbustiva rep el nom de baladre o baladrera en els pobles del sud-est, on hi ha el topònim *es Baladrar* (Santanyí). Per contra, no puc assegurar que sigui la mateixa espècie la que apareix a *es Gorg des Baladre* (Capdepera), ja que amb aquest mot es designa també el *Nerium oleander*. Potser sigui aquesta l'espècie referenciada en el nom àrab de la possessió de *Defla* (Sineu) i en *es Baladres* (Son Servera).

Belladona?, *Phytolacca americana?*

Som partidari de cercar la presència d'aquesta planta, la belladona, naturalitzada pels voltants de Lluc i per altres parts de la muntanya, en el lloc dit *es Salt de la Bella Dona* (Escorca), que és explicat mitjançant una llegenda relacionada amb el santuari i que té tot l'aspecte de ser una etimologia popular.

Blat, gènere *Triticum*

Representat pel topònim *el Munt de Blat* (Pollença).

Bleda, *Beta vulgaris* ssp. *maritima*

Present a *es Morro de ses Bledes* (Escorca) i a *sa Bleda* (Sóller).

Boix, *Buxus balearica*

Els boscos de boixos que en el segle XIX ocupaven extensions importants de la serralada foren quasi esvaïts del tot amb les indústries del carbó i l'elaboració de culleres. Avui es regeneren a l'empar de topònims com *es Boixos*, *es Puig des Boix*, *el Canal dels Boixos*, etc. L'homonímia pot crear enutjoses confusions en el cas de *es Boixar* (Fornalutx).

Botxa, *Anthyllis cytisoides*

És corrent a Mallorca donar el nom de *botxa* a aquesta planta. A Eivissa en diuen *albada*, des d'on la unitat lèxica deu haver passat a Andratx, ja que els andritxols també la designen així. Si hem de jutjar per les mostres de la toponímia, *albada* s'estén també per alguns termes veïns amb canvi de sufix i potser també en una forma alterada per l'atracció formal d'un ictiònim. És interessant observar

que *es Puig de s'Albadell* i *es Puig de ses Botxes* (Puigpunyent) formen part de la mateixa unitat orogràfica, si és que no es tracta de variants d'un mateix indret. Som partidari de cercar en aquesta planta la motivació del topònim *es Puig de s'Oblada* (Esporles), més que en una metàfora basada en el nom d'un peix.

Bova, *Typha angustifolia* ssp. *australis*

És normalment l'espècie al·ludida sota la denominació de bova, ja que la *T. latifolia* és més rara i localitzada. Només tres noms de lloc coneguts donen testimoniatge d'aquesta planta a l'illa: *s'Hort de sa Bova* (Montuiri), *sa Font de sa Bova* (Esporles) i *el Gorg de la Bova* (Pollença).

Bru, *vide*: bruc.

Bruc, *Erica arborea*

Que el bruc tengui poca presència toponímica no és gens estrany, ja que es tracta d'una espècie no gaire estesa geogràficament. Tenim *s'Esquena des Bruc* (Artà), *sa Coma des Bruc* (Artà) i, amb metàtesi, *es Burgar* (Escorca), dues vegades repetit. Una variant del nom popular la tenim a *es Comellar des Bru* o *des Bruns* (Esporles).

Calciga, *Cirsium arvense*

Només es pot documentar amb el lloc de *ses Calcigues* (Sineu).

Camamil·la, *Santolina chamaecyparissus*

No arriben a la mitja dotzena les representacions de la camamil·la, confinades als extrems septentrionals de les dues cadenes de muntanya: *es Pla de ses Camamil·les* (Artà), *el Pla de la Camamil·la* (Pollença), *es Comellar de sa Camamil·la* (Escorca), *es Xaragall de sa Camamil·la* (Fornalutx) i *es Puig de ses Camamil·les* (Capdepera).

Canya, *Arundo donax*

Les canyes no deixen gaires rastres en els noms de lloc. Així i tot, *es Canyar* i *es Canyaret* tenen diverses ocurrencies. Les trobam també com a determinant: *es Pou des Canyar*, *sa Serra des Canyar*, *sa Cova des Canyar*. Sense sufix tanim *ses Canyes* i *es Revolt de ses Canyes*.

Darrerament, s'ha estès la teoria que el topònim *Canet* és un nom àrab que fa referència a la captació d'aigua subterrània d'aquesta possessió i es rebutja, per tant, l'etimologia clàssica que el feia derivar del llatí CANNETU 'canyar'.

Crec que cal no perdre de vista la possibilitat que en un lloc d'aigua hi hagués canyes. A més, cal preguntar-se si es poden explicar per l'àrab els diversos topònims idèntics enfilats pel nord del Principat i per què, si Alcanada té el mateix origen, hi ha resultats tan diferents en mallorquí.

Canyaferla, vide: ferla.

Cànyom (cànem), Cannabis sativa

L'únic topònim conegut és *es Prat des Cànyom* (Selva).

Carabassa, Cucurbita pepo

El topònim de *na Carabassa* (ses Salines) deu fer referència a aquesta cucurbitàcia, abundosa en les metàfores de la toponímia de Cabrera.

Card, Cynara cardunculus i altres cards

Els topònims al·lusius als cards no són rars, però per regla general no expressen per ells mateixos l'espècie que representen, tret d'una sola excepció, *es Cards Colers* (Escorca). Només en un sol cas, *es Cards* (Santa Margalida) la planta apareix en sentit recte, sent freqüents exemples com *es Serral des Cards*, *es Puig des Cards*, *es Clot des Cards*, *sa Pleta des Cards*, *sa Rota des Cards*, etc.

Cardassa, Dipsacus fullonum

La cardassa és representada per noms com *es Cardassar* (Petra, Santanyi) i *Sant Llorenç des Cardassar*.

Cardó, Dipsacus silvestris

Sols *sa Coma des Cardó* (Esporles) testimonia la presència de l'espècie.

Carrasca, vide: alzina.

Carritxera, Ampelodesmos mauritanica

No és estrany que aquesta gramínia tan estesa per tota l'illa i especialment per les zones deforestades de la muntanya hagi deixat rastres en els noms de lloc, que tot i que no són molt abundosos es distribueixen bé per gran part del territori. És més freqüent que el nom de la planta sigui el complement: *es Coster des Càrritx*, *es Pla des Càrritx*, *es Clot des Càrritx*, *es Turó des Càrritx*, *es Mitjà des Càrritx*, etc. La paraula *càrritx*, *per se*, ja indica agrupació, però així i tot es troben exemples sufixats amb *-ar* en el nom d'aquesta planta, que colonitza

extensos faldars de muntanya, especialment després dels incendis: *es Carritxar*, *es Carritxaret*. A diversos llocs hom troba *es Carritxó*. De l'individu aïllat, en respon *sa Carritxera*. Casos més especials són *es Càrritx Roig* (Deià), *es Rafal Càrritx* (Llucmajor) i *sa Carritxova* (Manacor), amb un estrany sufix. Si és ben encaminada l'etimologia de Coromines en l'*OnomCat.*, tenim també el mossarabisme *Tacàritx* (Alcúdia) <TRANS CARICES, 'més enllà dels càrritxs'.

Castanyola, Bunium bulbocastanum

Sembla que ha de ser aquesta l'espècie designada pel topònim *es Pla de ses Castanyoles* (Banyalbufar). Potser també hi fa referència *es Cascanyols* (Bunyola)?

Ceba, Allium cepa

No és ben segura l'atribució a aquesta espècie del topònim *es Cebellar* (Manacor). A *el Tel de Ceba* (Pollença) l'aplicació deu ser metafòrica.

Cibolla, Asphodelus fistulosus

És ben segur que, a més de *na Cibolla* (Santanyi) i *es Cibollar* (Muro), hi ha d'haver més toponímia al·lusiva a aquesta planta.

Ciprell, Erica multiflora

Sorpren la poca representació d'aquesta ericàcia, present a tants de sotabosc insulars. Sols conec *es Canal des Xiprells* (Andratx), *es Xiprellar* (Esporles) i *es Ciprell* (Cabrera).

Ciprer, Cupressus sempervirens

D'aquest arbre només en puc citar tres testimonis: *sa Font des Ciprer* (Bunyola), *es Pla des Ciprer* (Bunyola) i *sa Clova des Ciprers* (Artà).

Cirer, vide. cirerer.

Cirerer, Prunus avium

Del cirerer trobam més sovint conreus amb agrupacions: *es Clot des Cirerers*, *sa Rota des Cirerers*, *es Cirerers*. Hi ha fluctuacions en la sufixació: *es Cirerarr* (Escorca), *el Caire del Cirerarr* (Pollença), *sa Font des Cireral* (Deià). En uns pocs casos trobam el mot *cirer*: *sa Coma des Cirer* (Mancor), *es Cirers* (Selva).

Ciuró, *Cicer arietinum*

L'al·lusió és directa en *es Coll des Ciuronar* (Sóller) i possiblement metafòrica en *es Puig Ciuró* (Escorça).

Coscoll, *Quercus coccifera*

Aquesta alzina nana, anomenada *coscoll* a Mallorca, no té una distribució regular a l'illa: potser per aquest motiu, escassegen els noms de lloc que donen testimoniatge de la seva presència. Almenys tres vegades es repeteix *es Coscolls* i un sol cop *es Coscollar* (Muro). Cal advertir que la pronúncia és ioditzant.

Cotó, *Gossypium herbaceum*

El conreu del cotó, avui inexistent, ens és recordat a *s'Hort des Cotó* (ses Salines) i potser també a *na Cotó* (Puigpunyent).

Donarda, *vide.* atzavara.**Espareguera, gènere *Asparagus***

El fet que es puguin citar poques representacions de plantes tan abundoses a les terres àrides de la geografia insular respon només a la manca de reculls exhaustius: *es Coll de ses Esparegueres* (Artà), *s'Espareguera* (Palma), *ses Esparegueres* (Santanyí), *es Mitjà de ses Esparegueres* (Santanyí), *s'Esparegar* (Valldemossa).

Espart, *Stipa tenacissima*

L'espart és una planta molt localitzada a Mallorca, on només conec dos topònims que hi fan al·lusió: *es Puig de s'Espart* (Andratx) i *es Cingle de s'Espart* (Escorca).

Espinac, *Spinacia oleracea*

S'Espinagar (Manacor) és l'únic topònim que representa aquesta espècie.

Espinal, *vide.* espinaler.**Espinaler, *Crataegus monogyna* i *Crataegus rusciniensis***

No són arbres molt abundosos pel pla. Els escassos noms que han deixat són *el Clot de l'Espinaler* (Pollença), *sa Font de s'Espinal* (Escorca) i *s'Espinal* (Santanyí).

Estanca-sang, *Fraxinus angustifolia* ssp. *angustifolia*

Tot i que hi ha exemplars d'aquest arbre a diversos indrets de l'illa, l'únic topònim que el representa és *es Estanca-sangs* (Santa Maria), denominació curiosa de tres arbres espectaculars oposada al nom del bolet comestible de més fama, dit *esclata-sang*.

Estepa, gènere *Cistus*

Hi ha diverses espècies que representen aquest gènere. Els topònims solen fer referència a alguna de les dues més abundoses: *Cistus monspeliensis* i *C. albidus*, conegudes respectivament amb els noms d'estepa negra i estepa blanca. Els topònims més reiteratius són *s'Estepar* i *s'Esteparet*. En un sol cas trobam *s'Esteparó* (Sant Llorenç). Les agrupacions també s'indiquen sense necessitat de recórrer a la sufixació: *es Pla de ses Estepes*, *es Clot de ses Estepes*, *sa Pleta de ses Estepes*. Quant a la pèrdua de transparència, és interessant observar l'exemple de *ses Tapades d'en Llambies* (Santanyí), mal d'explicar si en boca d'alguns parlants no es conservàs com a *s'Estepar d'en Llambies*.

Évol, *Sambucus ebulus*

Només puc citar dos exemples d'aquesta planta, la distribució de la qual no és uniforme: *es Évols* (Alcúdia) i *es Pla des Évols* (Artà).

Falguera, *Pteridium aquilinum*

Si tenim present que els municipis on apareixen noms de lloc que contenen la paraula *falguera* són gairebé tots de muntanya, podem tenir la certesa que és aquesta l'espècie que ha motivat els topònims. Sol acompanyar genèrics: *es Pla de ses Falgueres*, *sa Font de ses Falgueres*, *es Clot de ses Falgueres*, etc. La col·lectivitat s'expressa en *es Falguerar* (Artà, Puigpunyent). En un cas tenim *sa Falguera* (Alcúdia).

Fasser, *Phoenix dactylifera*

Moltes de les antigues unitats d'explotacions agràries de base musulmana tenen un fasser davant les cases, de vegades conegut més enllà de les fronteres de les possessions: *es Fasser des Monjos* (Porreres), per exemple. Altres topònims són *es Fassers* (Manacor), *s'Hort des Fasser* (Palma), *sa Caseta de ses Palmeres* (Marratxí). Però no és segura la identificació en el topònim *es Palmer* (Campos i Palma).

Favera, *Vicia faba*

Resten alguns noms relatius als favars, com *es Clot Favar* (Escorca), o amb un plural analògic *es Favassos* (Santanyí). Trobam el fruit a *sa Rota de ses Favas* (Alaró).

Fenàs, gènere *Brachypodium*

El problema de saber quina és l'espècie només es pot resoldre amb la visita a cada un dels llocs: *es Coster des Fenàs* (Marratxí), *es Fenàs* (Sóller) i possiblement *Son Fenàs* (Santanyí).

Ferla, *Ferula communis*

Aquesta umbel·lífera, tan freqüent per tota l'illa de Cabrera, on segurament per aquest motiu no ha deixat cap topònim, és escassa a Mallorca i per això en trobam alguns exemples en noms de lloc: *es Puig de ses Ferles* (Andratx), *sa Fèrlera* (Artà), *ses Ferles* (Escorca) i *les Ferles* (Escorca). Una variant la tenim a *es Comellar de ses Canyes Ferles* (Selva).

Fèrlera, *vide*: ferla.

Figuera, *Ficus carica*

El conreu de la figuera ha estat importantíssim durant molts segles i ha ocupat moltes hectàries. No és estrany que hagi deixat un important gruix de sediments en totes les manifestacions de la cultura popular. La toponímia mostra amb escreix la importància d'aquest conreu, avui en declivi. No hi deu haver cap terme municipal que no tengui un topònim com *es Figueral*, *es Figueralet*, *es Figueral Vell*, *es Figueral Gran*, etc. o amb un determinatiu com *es Figueral d'en Carles*, *es Figueral de So n'Orlandis*. No és rara la sufixació diminutiva: *ses Figueretes*, *es Pla de ses Figueretes*, *es Figueralet*. Més inusuals són els casos de *ses Figuerasses* (Calvià) i *ses Figueroles* (Selva). La presència d'una col·lectivitat es pot expressar també a través del plural: *sa Coma de ses Figueres*, *sa Clova de ses Figueres*, *es Turó de ses Figueres*, etc.

És notòria també la incidència dels arbres aïllats: *es Puig de sa Figuera*, *es Cau de sa Figuera*, *sa Figuera d'en Polla*, *sa Figuera Grossa*, *es Comellar de sa Figuerota*, etc., però és en les varietats on l'atractiu toponímic desplega un ampli ventall multicolor, sovint amb l'article personal, òbviament femení: *sa Figuera Verdàl*, *na Verdàl*, *ses Verdàls*, o amb article literari *la Verdàl*; *na Bordissot* (<*Burjassot*, Veny), *ses Bordissots*; *na Paratjal*, *la Paratjal* (< *paratge* 'senyoriu',

Veny); *na Mig Paratjal*; *na Galantina* (< *alacantina*); *na Martinenca*; *na Porquerenya*, *ses Figueres Porquenyes*, *es Clos de na Roja*; *es Rojals*; *sa Figuera de la Roca*; *na Dolça*; *n'Albacor* (< àrab *al bakura* la 'figa', que donà nom a l'antiga alqueria *Albocora*), etc. Em plau recordar amb un exemple que la motivació oscura d'un topònim de vegades s'aclareix en estudiar una altra contrada. Quan recopilava la toponímia de Santanyí vaig topar amb dues finques, allunyades l'una de l'altra, conegudes amb el nom de *na Blanca*, el nom de les quals no evocava altra cosa als usuaris que un adjectiu de color aplicat contra natura, ja que en ambdues la terra era de call vermell. Aleshores vaig pensar en una cosa que tanmateix no era gaire probable, que fos el nom d'alguna dama medieval, un topònim del tipus *na Xicamunda* (Manacor). La qüestió es va aclarir en arregar els noms de l'illa formenterera de s'Espalmador, on hi ha *es Pla de na Blanca*, que segons em digueren els informants era motivat per una figuera d'aquesta varietat. La cosa restava clara: a una de les dues finques santanyineres encara hi havia figueres; l'altra finca tenia per tanques veïnes *na Bordissot* i *n'Albacor*. S'hi relacionen ara topònims d'una manera clara: *sa Figuera Blanca*, *es Figueral Blanc*, etc.

Hom pot observar una certa tendència en parlar de figueres a la caiguda de preposicions i articles: *sa Font Figuera*, *sa Cova Figuera*, *sa Coma Figuera*, *sa Tanca Figuera*, *es Rafal Figuera* (tot i que la base d'aquest darrer cas podria ser un antropònim).

Els exemplars subespontanis han deixat els noms de *es Talaiot de sa Figuera Borda* (Artà), *es Pas de sa Figuera Borda* (Artà).

Encara podem afegir-hi els casos de metàfores orogràfiques relacionades amb el fruit elaborat: *es Pa de Figa* (n'hi ha dos a Escorca i un a Esporles) i *el Pa de Figa* (Pollença).

Figuera de moro, *Opuntia ficus-indica*

Les paleres o figueres de pic a Mallorca es diuen *figueres de moro*, nom que s'oposa al de les *figueres de cristià*. Les grans possessions en solen tenir un corral no gaire lluny de les cases: *ses Figueres de Moro*, *ses Figueres de Moro Grans*, *ses Figueres de Moro Joves*, *ses Figueres de Moro des Molt*, *es Corral de ses Figueres de Moro*, etc. També *es Socot* (Banyalbufar) podria referir-se a la mateixa planta, però no es pot assegurar.

Fonoll, *Foeniculum vulgare*

Popularment rep el nom de *fonoll*, o el més arcaïtzant *fenoll* que no sol registrar la cartografia toponímica, massa partidària de les solucions normati-

vitzadores. En són pocs els testimonis: *na Fonoll* (Artà), *es Camp des Fonoll* (Artà), *sa Font des Fonoll* (Escorca), *es Fonollar* (Estellencs). Destaca per l'interès fonètic *Fonolleta* (Alcúdia), amb l'oclusiva intervocàlica sense sonoritzar.

Fonollassa, *Daucus carota* ssp. *maximus*

Un nom al·lusiú a aquesta espècie es troba a *ses Fonollasses* (Valldemossa).

Garballó, *Chamaerops humilis*

És l'única palmera autòctona d'Europa. A Mallorca ocupa grans extensions als extrems de la serralada i a la península d'Artà. L'atribució a aquesta espècie és segura en aquests casos: *el Puig Garballó* (Pollença), *es Garballó* (Palma i Santanyí). És possible en *es Puig de sa Palmera* (Andratx i Artà), *sa Cometa de sa Palmera* (Calvià), *el Canal Palmerar* (Pollença), etc. Aquesta planta a diverses localitats del sud-est és anomenada *palmissera* o *palmissonera*, sense que hagi deixat petjades en els noms de lloc.

Garrover, *Ceratonía siliqua*

El garrofer (*garrover* a Mallorca) és un arbre abundós, de conreu antic, i de marcada presència en la toponímia menor. Les agrupacions ens proporcionen noms amb l'arbre com a determinant, *es Coster des Garrovers*, *es Comellar des Garrovers*, *sa Gaia des Garrovers*, *sa Tanca des Garrovers*, etc., o com a genèric, *es Garrovers*, *es Garrovers de na Blaia*, *es Garroverets*, *es Garroverar des Pagès* i el més rar *es Garroveral* (Campanet). La presència toponímica referida a arbres singulars és nombrosa. Vegeu-ne alguns exemples: *es Garrover*, *el Pas del Garrover*, *es Garrover des Corb*, *es Garrover Manacorer*, *es Garrover de ses Tres Cames* (Puigpunyent), *es Garrover des Lladre* (Bunyola), *es Garrover de ses Bruixes* (Santanyí), etc.

En el cas de *sa Font Garrover* (Manacor), ja no es tracta pròpiament del nom d'un arbre i ni tan solament d'una font, sinó que designa una explotació agrària.

Els pinyols o llavors possibiliten el topònim *es Garroví* (Palma).

Gatell, *Launea cervicornis* (i eventualment *Astragalus balearicus*)

La primera espècie troba una atribució segura a *es Comellar des Gatells* (Felanitx). Per contra, no puc dilucidar quina de les dues és present en el lloc dit *es Coll des Gatovells* (Sant Llorenç).

Gatosa, *Genista lucida*

Es tracta d'un endemisme mallorquí, la gatosa, de distribució molt àmplia, que força vegades genera noms de lloc. La caiguda de la consonant sonora intervocàlica se substitueix per una -v- antihiàtica. El topònim més repetit és *es Gatovar*. Altres vegades el nom de la planta actua de determinant: *es Coster de ses Gatoves*, *es Puig de ses Gatoves*, *es Pla de ses Gatoves*, *sa Rota de ses Gatoves*, etc.

Gatovell, *vide.* gatell.

Ginebró, *Juniperus oxycedrus*

Només puc citar un sol cas que doni testimoni de la presència del ginebró, però ho fa mitjançant el sufix arcaic *-ís / -issa* que retrobam en el topònim *s'Arenís* (Santa Margalida). Es tracta del lloc de *sa Ginebrissa* (Bunyola).

Ginesta, *Spartium junceum*

Ha deixat el nom a *es Puig de sa Ginesta* (Calvià).

Gírgola, (espècies diverses)

El topònim *es Girgolar* (Andratx) pot fer referència a moltes espècies de bolets.

Guixa, *Lathyrus sativa*

Conreu testimoni per un sol topònim conegut: *sa Rota de ses Guixes* (Santanyí).

Guixot, *Lathyrus ocrus*

És raonable pensar que *es Guixot* (Andratx) està motivat per l'existència d'aquesta planta.

Herba (espècies diverses)

Referent a l'herba, que pot designar moltes espècies, tenim només *es Canal de s'Herba* (Andratx), *s'Herbell* (Petra) i *s'Herba Blanca* (ses Salines), ja que *la Coma Herba* (Pollença) deu ser una antiga *coma erma*.

Herba-sana, gènere *Mentha*

Només *sa Font de s'Herba-sana* (Esporles) recull aquesta planta.

Heura, *Hedera helix*

L'heura, planta típica d'alta muntanya, té una discreta presència, associada sobretot amb el genèric *penya* o amb derivats d'aquesta paraula: *es Penyalet de s'Heura* (Bunyola), *ses Heures* (Bunyola), *sa Penya de s'Heura* (Campanet), *la Font de l'Heura* (Pollença), *ses Cases de s'Heura* (Valldemossa), etc.

Jonquera, gènere *Juncus*

Agruparé sota aquest gènere les plantes conegudes a Mallorca amb les denominacions de *jonquera* (o *jonc*) i *jonquet*. Determinar en cada cas l'espècie que designen els topònims és feina àrdua que requereix conèixer molt bé la flora i desplaçar-se a cada un dels indrets nominats.

En sentit recte, trobam topònims com *es Joncs*, *es Joncar*, *sa Jonquera*, *es Jonquet*. Amb *ses Jonqueres Veres* (sa Pobla) es deu al·ludir a una altra espècie. Usat com a complement, és freqüent trobar la planta vora les fonts, *sa Font des Joncs*, però també acompanyant tot tipus de genèrics: *es Coll de sa Jonquera*, *es Penyal de sa Jonqueta*, *es Comellar de sa Jonquera*, etc. Menció especial mereix el mossarabisme *Moncaira* (Fornalutx), explicat per Coromines (*OnomCat.* s.v.) com a provinent del llatí IUNCARIA.

Jonquet, *vide*: jonquera.

Llapassa, *Synoglossum creticum* i *S. cheirifolium*

El topònim *sa Llapassa* (Llucmajor) pot estar motivat per la presència d'aquestes plantes, que sabem que creixen en el lloc. Es tracta però d'un topònim molt antic, les formes documentals del qual aconsellen ser prudents a l'hora d'atribuir-li qualsevulla etimologia.

Lledoner, *Celtis australis*

Tot i que a moltes possessions hi sol haver un lledoner, en són rares les deixalles onomàstiques: *es Lledoners* (Binissalem), *es Carreró des Lledoners* (Esporles) i *sa Font des Lledoner* (Sineu). És notori el cas d'un lledoner alt conegut, per l'al·lotalla que hi jugava, amb el nom de *en Tià Llarg* (Santanyi).

Llentia, *Lemna minor*

Planta d'aigua dolça que com a nom de lloc apareix sols a *sa Bassa de sa Llentia* (Sencelles).

Llentia, *Lens esculenta*

És present a *es Pla de ses Llenties* (Puigpunyent) i *sa Rota de ses Llenties* (Puigpunyent). El nom de *sa Costa de ses Llenties* (Santanyí) va ser generat per la presència de nombrosos fòssils nummulítics en aquella zona.

Lletrera, gènere *Euphorbia* (excepte *E. dendroides*)

Determinar l'espècie a què es refereix cada un dels topònims requereix la coneixença de l'indret quan es tracta de lletreres: *el Cingle de les Lletreres* (Pollença), *ses Lletreres* (Llubí). Síncope d'un antic lletrerar és *es Lletrar* (Santanyí).

Llevamà, *Calendula arvensis*

És ben segur que els futurs reculls exhaustius de toponímia descobriran llocs rurals de noms fonamentats en la presència d'aquesta espècie, de la qual ara només puc citar un exemple: *es Turó des Llevamans* (Ariany).

Lli, *Linum usitatissimum*

Aprofitaré aquestes línies per desvincular el topònim *es Comellar des Llins* (Banyalbufar) de la relació amb el paratge ultraterrenal dels *llimbs*, al qual l'havia lligat temps enrere. M'hi obliga el fet que trobi ara amb insistència *es Comellar des Lli* a altres indrets (Calvià, Llubí, Palma), on el singular no permet dubtes. Aquest conreu, pràcticament extingit, ens ha deixat també *es Pla des Lli* (Calvià), *es Racó des Lli* (Santanyí), *sa Rota des Lli* (Sóller), *es Pla des Llinars* (Bunyola) i *es Torrent des Lli* (Valldemossa). Cal ser més prudent amb *Llinars* (Pollença), tal vegada basat en un antropònim.

Llimonera, *Citrus limon*

En els materials consultats, únicament el nom de *ses Llimoneres* (Sóller) dóna testimoniatge de l'espècie.

Lliri, gènere *Iris*

Documentat a *es Pla des Lliri* (Puigpunyent) i *es Mitjà des Lliri* (ses Salines). Determinar l'espècie és impossible sense la coneixença directa dels llocs.

Llorer, *Laurus nobilis*

Si apareix el nom de l'arbre en singular, sol tractar-se d'un peu plantat per l'home: *es Llorer*, *es Pou des Llorer*, *sa Tanca des Llorer*. L'excepció pot ser *s'Avenc des Llorer* (Escorca). En plural, la referència és a llorers en estat salvatge: *es Musclo des Llorers* (Escorca), *es Torrent des Llorers* (Fornalutx).

Magraner, *Punica granatum*

Les úniques referències conegudes són *es Comellar des Magraners* (Puigpunyent i Calvià) i un arbre singular: *es Magraner d'en Polla* (Santanyí).

Mallol, *vide.* parra.

Malva, gènere *Lavatera*

No es pot aclarir l'espècie sense conèixer els indrets. La malva, a Mallorca, és designada amb el nom de *vauma*, per metàtesi i vocalització: *es Pla de sa Vauma* (Artà) i *es Coll de sa Vauma* (Artà).

Margalida, *Chrysanthemum coronarium*

Les margarides (mall. *margalides*), a altres indrets de l'illa *sordonaies*, troben la seva expressió toponímica a *es Turó de ses Margalides* (Porreres).

Mata, *Pistacia lentiscus*

La mata és un arbust omnipresent en els paisatges naturals de l'illa, però els topònims que genera, tot i que no escassegen, no són tan abundosos com els que fa néixer el pi. La col·lectivitat sol ser designada com *es Matar*, molt repetit. Com a casos excepcionals tenim *es Mataclar* (Algaida), *es Puig Matós* (Calvià), *es Coll Matar* (Selva) i *es Camp des Matul·los* (Sant Llorenç). *Es Mataret* (Andratx) fa pensar en una influència eivissenca, on aquest diminutiu és molt abundós.

Com a complement d'un genèric, es poden citar nombrosos exemples: *el Pla de les Mates*, *el Pou de les Matetes*, etc. Però trobam sobretot peus individualitzats: *sa Font de sa Mata*, *es Clot de sa Mata*, *es Serral de sa Mata*. Amb l'acompanyament d'un adjectiu tenim *ses Mates Negres* almenys tres vegades. També *sa Mata Plana*, *sa Mata Redona*, *sa Mata des Ranxo*, etc. El cas més interessant deu ser el de *sa Mata Escrita* (Algaida), nom d'una possessió on es pot veure un vell exemplar parasitat per un fong que dóna al fullatge aparença d'estar escrit. Hom diu que era Ramon Llull qui s'entretenia a fer-hi aquelles cal·ligrafies, tan indesxifrables que vull pensar que són en àrab.

Un cas especial el constitueixen les mates que arriben a congriar una soca de considerables proporcions, neta de fulles per mor de l'acció del bestiar. Solen ser exemplars molt vells, dels quals vaig sentir contar a un pagès que si les tallen a ras de sòl no rebollen. Solen ser l'aixopluc natural de l'aviram a les possessions. Es diuen *mates mosqueres* i els noms de lloc es fan ressò del seu brancam: *sa Mata Mosquera*, *sa Rota de sa Mosquera*, *ses Mates Mosqueres*, *es Comellar de ses Mosqueres*, *sa Mosquereta*, *la Mosquera d'en Miquel*, etc.